

॥ ઓં શ્રીપરમાત્મને નમઃ ॥

॥ અથ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥

॥ સાઙ્ખ્ય યોગઃ ॥

સઙ્ગય ઉવાચ

તં તથા કૃપયાઽઽવિષ્ટમ્ અશ્રુપૂર્ણાકુલેક્ષણમ્ ।
વિષીદન્તમિદં વાક્યમ્ ઉવાચ મધુસૂદનઃ ॥ ૨-૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ

કુતસ્ત્વા કશ્મલમિદં વિષમે સમુપસ્થિતમ્ ।
અનાર્યજુષ્ટમસ્વર્ગ્યમ્ અકીર્તિકરમર્જુન ॥ ૨-૨॥

કલૈબ્યં મા સ્મ ગમઃ પાર્થ નૈતત્ત્વચ્યુપપદ્યતે ।
ક્ષુદ્રં હૃદયદૌર્બલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરન્તપ ॥ ૨-૩॥

અર્જુન ઉવાચ

કથં ભીષ્મમહં સઙ્ખ્યે દ્રોણં ચ મધુસૂદન ।
ઈષુભિઃ પ્રતિયોત્સ્યામિ પૂજર્હવરિસૂદન ॥ ૨-૪॥

ગુરુનહત્વા હિ મહાનુભાવાન્

શ્રેયો ભોકતું ભૈક્ષમપીહ લોકે ।

હત્વાર્થકામાંસ્તુ ગુરુનિહૈવ

ભુઝીય ભોગાન્ રુધિરપ્રદિગ્ધાન્ ॥ ૨-૫॥

ન ચૈતદ્વિદ્મઃ કતરન્નો ગરીયઃ

યદ્વા જયેમ ચદિ વા નો જયેયુઃ ।

યાનેવ હત્વા ન જિજીવિષામઃ

તેઽવસ્થિતાઃ પ્રમુખે ધાર્તરાષ્ટ્રાઃ ॥ ૨-૬॥

કાર્પણ્યદોષોપહતસ્વભાવઃ

પૃચ્છામિ ત્વા ધર્મસમ્મૂઢયેતાઃ ।

યચ્છ્રેયઃ સ્યાન્નિશ્ચિતં બ્રૂહિ તન્ મે

શિષ્યસ્તેઽહં શાધિ માં ત્વાં પ્રપન્નમ્ ॥ ૨-૭॥

ન હિ પ્રપશ્યામિ મમાપનુદ્યાત્

યચ્છોકમુચ્છોષણમિન્દ્રિયાણામ્ ।

અવાપ્ય ભૂમાવસપત્નમૃદ્ધં

રાજ્યં સુરાણામપિ ચાધિપત્યમ્ ॥ ૨-૮॥

સઞ્જય ઉવાચ

એવમુક્ત્વા હૃષીકેશં ગુડાકેશઃ પરન્તપઃ ।

ન ચોત્સ્ય ઈતિ ગોવિન્દમ્ ઉક્ત્વા તૂષ્ણીં બભૂવ હ ॥ ૨-૯॥

તમુવાચ હૃષીકેશઃ પ્રહસન્નિવ ભારત ।

સેનયોરુભયોર્મધ્યે વિષીદન્તમિદં વચઃ ॥ ૨-૧૦॥

શ્રીભગવાનુવાચ

અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વં પ્રજ્ઞાવાદાંશ્ચ ભાષસે ।

ગતાસૂનગતાસૂંશ્ચ નાનુશોચન્તિ પણ્ડિતાઃ ॥ ૨-૧૧॥

નત્વેવાહં જાતુ નાઽસં ન ત્વં નેમે જનાધિપાઃ ।
ન ચૈવ ન ભવિષ્યામઃ સર્વે વયમતઃ પરમ્ ॥ ૨-૧૨॥

દેહિનોઽસ્મિન્ યથા દેહે કૌમારં યૌવનં જરા ।
તથા દેહાન્તરપ્રાપ્તિઃ ધીરસ્તત્ર ન મુહ્યતિ ॥ ૨-૧૩॥

માત્રાસ્પર્શાસ્તુ કૌન્તેય શીતોષ્ણસુખદુઃખદાઃ ।
આગમાપાયિનોઽનિત્યાઃ તાંસ્તિતિક્ષસ્વ ભારત ॥ ૨-૧૪॥

યં હિ ન વ્યથયન્ત્યેતે પુરુષં પુરુષર્ષભ ।
સમદુઃખસુખં ધીરં સોઽમૃતત્વાય કલ્પતે ॥ ૨-૧૫॥

નાસતો વિધતે ભાવઃ નાભાવો વિધતે સતઃ ।
ઉભયોરપિ દૃષ્ટોઽન્તઃ ત્વનયોસ્તત્ત્વદર્શિભિઃ ॥ ૨-૧૬॥

અવિનાશિ તુ તદ્વિદ્ધિ યેન સર્વમિદં તતમ્ ।
વિનાશમવ્યયસ્યાસ્ય ન કશ્ચિત્કર્તુમર્હતિ ॥ ૨-૧૭॥

અન્તવન્ત ઈમે દેહાઃ નિત્યસ્યોક્તાઃ શરીરિણઃ ।
અનાશિનોઽપ્રમેયસ્ય તસ્માદ્યુધ્યસ્વ ભારત ॥ ૨-૧૮॥

ય એનં વેત્તિ હન્તારં યશ્ચૈનં મન્યતે હતમ્
ઉભૌ તૌ ન વિજાનીતઃ નાયં હન્તિ ન હન્યતે ॥ ૨-૧૯॥

ન જાયતે મ્રિયતે વા કદાચિત્
 નાડયં ભૂત્વા ભવિતા વા ન ભૂયઃ ।
 અજો નિત્યઃ શાશ્વતોઽયં પુરાણઃ
 ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ॥ ૨-૨૦॥

વેદાવિનાશિનં નિત્યં ચ એનમજમવ્યયમ્ ।
 કથં સ પુરુષઃ પાર્થ કં ઘાતયતિ હન્તિ કમ્ ॥ ૨-૨૧॥

વાસાંસિ જર્ણાનિ યથા વિહાય
 નવાનિ ગૃહ્ણતિ નરોઽપરાણિ ।
 તથા શરીરાણિ વિહાય જર્ણાનિ
 અન્યાનિ સંચાતિ નવાનિ દેહી ॥ ૨-૨૨॥

નૈનં છિન્દન્તિ શસ્ત્રાણિ નૈનં દહતિ પાવકઃ ।
 ન ચૈનં કલેદયન્ત્યાપઃ ન શોષયતિ મારુતઃ ॥ ૨-૨૩॥

અચ્છેદોઽયમદાહોઽયમ્ અકલેદોઽશોષ્ય એવ ચ ।
 નિત્યઃ સર્વગતઃ સ્થાણુઃ અચલોઽયં સનાતનઃ ॥ ૨-૨૪॥

અવ્યક્તોઽયમચિન્ત્યોઽયમ્ અવિકાર્યોઽયમુચ્યતે ।
 તસ્માદેવં વિદિત્વૈનં નાનુશોચિતુમર્હસિ ॥ ૨-૨૫॥

અથ ચૈનં નિત્યજાતં નિત્યં વા મન્યસે મૃતમ્ ।
 તથાપિ ત્વં મહાબાહો નૈવં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૨-૨૬॥

જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુઃ ધ્રુવં જન્મ મૃતસ્ય ચ ।
તસ્માદપરિહાર્યેઽર્થે ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૨-૨૭॥

અવ્યક્તાદીનિ ભૂતાનિ વ્યક્તમધ્યાનિ ભારત ।
અવ્યક્તનિધનાન્યેવ તત્ર કા પરિદેવના ॥ ૨-૨૮॥

આશ્ચર્યવત્પશ્યતિ કશ્ચિદેનમ્
આશ્ચર્યવદ્વદતિ તથૈવ ચાન્યઃ ।
આશ્ચર્યવચ્ચૈનમન્યઃ શૃણોતિ
શ્રુત્વાઽપ્યેનં વેદ ન ચૈવ કશ્ચિત્ ॥ ૨-૨૯॥

દેહી નિત્યમવધ્યોઽયં દેહે સર્વસ્ય ભારત ।
તસ્માત્સર્વાણિ ભૂતાનિ ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૨-૩૦॥

સ્વધર્મમપિ ચાવેક્ષ્ય ન વિકમ્પિતુમર્હસિ ।
ધર્મ્યાદ્ધિ યુદ્ધાચ્છ્રેયોઽન્યત્ ક્ષત્રિયસ્ય ન વિધતે ॥ ૨-૩૧॥

યદૃચ્છયા ચોપપન્નં સ્વર્ગદ્વારમપાવૃતમ્ ।
સુખિનઃ ક્ષત્રિયાઃ પાર્થ લભન્તે યુદ્ધમીદૃશમ્ ॥ ૨-૩૨॥

અથ ચેત્ત્વમિમં ધર્મ્યં સજ્ઞામં ન કરિષ્યસિ ।
તતઃ સ્વધર્મ કીર્તિં ચ હિત્વા પાપમવાપ્સ્યસિ ॥ ૨-૩૩॥

અકીર્તિં ચાપિ ભૂતાનિ કથયિષ્યન્તિ તેઽવ્યયામ્ ।
સમ્ભાવિતસ્ય ચાકીર્તિઃ મરણાદતિરિચ્યતે ॥ ૨-૩૪॥

ભયાદ્રણાદુપરતં મંસ્યન્તે ત્વાં મહારથાઃ ।
યેષાં ચ ત્વં બહુમતઃ ભૂત્વા યાસ્યસિ લાઘવમ્ ॥ ૨-૩૫॥

અવાચ્યવાદાંશ્ચ બહૂન્ વદિષ્યન્તિ તવાહિતાઃ ।
નિન્દન્તસ્તવ સામર્થ્યં તતો દુઃખતરં નુ કિમ્ ॥ ૨-૩૬॥

હતો વા પ્રાપ્સ્યસિ સ્વર્ગં જિત્વા વા ભોક્ષ્યસે મહીમ્ ।
તસ્માદ્દુત્તિષ્ઠ કૌન્તેય યુદ્ધાય કૃતનિશ્ચયઃ ॥ ૨-૩૭॥

સુખદુઃખે સમે કૃત્વા લાભાલાભૌ જ્યાજ્યૌ ।
તતો યુદ્ધાય યુજ્યસ્વ નૈવં પાપમવાપ્સ્યસિ ॥ ૨-૩૮॥

એષા તેઽભિહિતા સાંખ્યે બુદ્ધિર્યોગે ત્વિમાં શૃણુ ।
બુદ્ધ્યા યુક્તો યયા પાર્થ કર્મબન્ધં પ્રહાસ્યસિ ॥ ૨-૩૯॥

નેહાભિક્ષમનાશોઽસ્તિ પ્રત્યવાયો ન વિધતે ।
સ્વલ્પમપ્યસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો ભયાત્ ॥ ૨-૪૦॥

વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિઃ એકેહ કુરુનન્દન ।
બહુશાખા હનન્તાશ્ચ બુદ્ધયોવ્યવસાયિનામ્ ॥ ૨-૪૧॥

યામિમાં પુષ્પિતાં વાચં પ્રવદન્ત્યવિપશ્ચિતઃ ।
વેદવાદરતાઃ પાર્થ નાન્યદસ્તીતિ વાદિનઃ ॥ ૨-૪૨॥

કામાત્માનઃ સ્વર્ગપરાઃ જન્મકર્મફલપ્રદામ્ ।
ક્રિયાવિશેષબહુલાં ભોગૈશ્વર્યગતિં પ્રતિ ॥ ૨-૪૩॥

ભોગૈશ્વર્યપ્રસક્તાનાં તયાઽપહૃતચેતસામ્ ।
વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિઃ સમાધૌ ન વિધીયતે ॥ ૨-૪૪॥

ત્રૈગુણ્યવિષયા વેદાઃ નિસ્ત્રૈગુણ્યો ભવાર્જુન ।
નિર્દ્વન્દ્વો નિત્યસત્ત્વસ્થઃ નિર્યોગક્ષેમ આત્મવાન્ ॥ ૨-૪૫॥

યાવાનર્થ ઉદપાને સર્વતઃ સમ્પ્લુતોદકે ।
તાવાન્સર્વેષુ વેદેષુ બ્રાહ્મણસ્ય વિજ્ઞાનતઃ ॥ ૨-૪૬॥

કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન ।
મા કર્મફલહેતુર્ભૂઃ મા તે સજ્જોઽસ્ત્વકર્મણિ ॥ ૨-૪૭॥

યોગસ્થઃ કુરુ કર્માણિ સક્ત્યં ત્યક્ત્વા ધનઞ્ચ ।
સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોઃ સમો ભૂત્વા સમત્વં યોગ ઉચ્યતે ॥ ૨-૪૮॥

દૂરેણ હ્રવરં કર્મ બુદ્ધિયોગાદ્ધનઞ્ચ ।
બુદ્ધૌ શરણમન્વિચ્છ કૃપણાઃ ફલહેતવઃ ॥ ૨-૪૯॥

બુદ્ધિયુક્તો જહાતીહ ઉભે સુકૃતદુષ્કૃતે ।
તસ્માદ્યોગાય યુજ્યસ્વ યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્ ॥ ૨-૫૦॥

કર્મજં બુદ્ધિયુક્તા હિ ફલં ત્યક્ત્વા મનીષિણઃ ।
જન્મબન્ધવિનિર્મુક્તાઃ પદં ગચ્છન્ત્યનામયમ્ ॥ ૨-૫૧॥

યદા તે મોહકલિલં બુદ્ધિર્વ્યતિતરિષ્યતિ ।
તદા ગન્તાસિ નિર્વેદં શ્રોતવ્યસ્ય શ્રુતસ્ય ચ ॥ ૨-૫૨॥

શ્રુતિવિપ્રતિપન્ના તે યદા સ્થાસ્યતિ નિશ્ચલા ।
સમાધાવચલા બુદ્ધિઃ તદા યોગમવાપ્સ્યસિ ॥ ૨-૫૩॥

અર્જુન ઉવાચ
સ્થિતપ્રજ્ઞસ્ય કા ભાષા સમાધિસ્થસ્ય કેશવ ।
સ્થિતધીઃ કિં પ્રભાષેત કિમાસીત વ્રજેત કિમ્ ॥ ૨-૫૪॥

શ્રીભગવાનુવાચ
પ્રજહાતિ યદા કામાન્ સર્વાન્પાર્થ મનોગતાન્ ।
આત્મન્યેવાઽત્મના તુષ્ટઃ સ્થિતપ્રજ્ઞસ્તદોચ્યતે ॥ ૨-૫૫॥

દુઃખેષ્વનુદ્વિગ્નમનાઃ સુખેષુ વિગતસ્પૃહઃ ।
વીતરાગભયક્રોધઃ સ્થિતધીર્મુનિરુચ્યતે ॥ ૨-૫૬॥

યઃ સર્વત્રાનભિસ્નેહઃ તત્તત્રાપ્ય શુભાશુભમ્ ।
નાભિનન્દતિ ન દ્વેષ્ટિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૨-૫૭॥

યદા સંહરતે ચાચં કૂર્મોઽજ્ઞાનીવ સર્વશઃ ।
ઈન્દ્રિયાણીન્દ્રિયાર્થેભ્યઃ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૨-૫૮॥

વિષયા વિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।
રસવર્જ રસોઽપ્યસ્ય પરં દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥ ૨-૫૯॥

યતતો હપિ કૌન્તેય પુરુષસ્ય વિપશ્રિતઃ ।
ઈન્દ્રિયાણિ પ્રમાથીનિ હરન્તિ પ્રસભં મનઃ ॥ ૨-૬૦॥

તાનિ સર્વાણિ સંયમ્ય યુક્ત આસીત મત્પરઃ ।
વશે હિ યસ્યેન્દ્રિયાણિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૨-૬૧॥

ધ્યાયતો વિષયાન્પુંસઃ સજ્જસ્તેષૂપજાયતે ।
સજ્જાત્સઆયતે કામઃ કામાત્કોઘોઽભિજાયતે ॥ ૨-૬૨॥

કોધાદ્ભવતિ સમ્મોહઃ સમ્મોહાત્સ્મૃતિવિભ્રમઃ ।
સ્મૃતિભ્રંશાદ્ બુદ્ધિનાશઃ બુદ્ધિનાશાત્પ્રણશયતિ ॥ ૨-૬૩॥

રાગદ્વેષવિયુક્તૈસ્તુ વિષયાનિન્દ્રિયૈશ્ચરન્ ।
આત્મવશ્યૈર્વિધેયાત્મા પ્રસાદમધિગચ્છતિ ॥ ૨-૬૪॥

પ્રસાદે સર્વદુઃખાનાં હાનિરસ્યોપજાયતે ।
પ્રસન્નચેતસો હ્યાશુ બુદ્ધિઃ પર્યવતિષ્ઠતિ ॥ ૨-૬૫॥

નાસ્તિ બુદ્ધિરયુક્તસ્ય ન ચાયુક્તસ્ય ભાવના ।
ન ચાભાવયતઃ શાન્તિઃ અશાન્તસ્ય કુતઃ સુખમ્ ॥ ૨-૬૬॥

ઈન્દ્રિયાણાં હિ ચરતાં ચન્મનોઽનુવિધીયતે ।
તદસ્ય હરતિ પ્રજ્ઞાં વાયુર્નાવમિવામ્ભસિ ॥ ૨-૬૭॥

તસ્માદસ્ય મહાબાહો નિગૃહીતાનિ સર્વશઃ ।
ઈન્દ્રિયાણીન્દ્રિયાર્થેભ્યઃ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૨-૬૮॥

યા નિશા સર્વભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી ।
યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પશ્યતો મુનેઃ ॥ ૨-૬૮॥

આપૂર્યમાણમચલપ્રતિષ્ઠં
સમુદ્રમાપઃ પ્રવિશન્તિ ચદ્રત્ ।
તદ્રત્કામા ચં પ્રવિશન્તિ સર્વે
સ શાન્તિમાપ્નોતિ ન કામકામી ॥ ૨-૭૦॥

વિહાય કામાન્યઃ સર્વાન્ પુમાંશ્ચરતિ નિઃસ્પૃહઃ ।
નિર્મમો નિરહક્કારઃ સ શાન્તિમધિગચ્છતિ ॥ ૨-૭૧॥

એષા બ્રાહ્મી સ્થિતિઃ પાર્થ નૈનાં પ્રાપ્ય વિમુક્ષતિ ।
સ્થિત્વાસ્યામન્તકાલેઽપિ બ્રહ્મનિર્વાણમૃચ્છતિ ॥ ૨-૭૨॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે સાઙ્ખ્યયોગો નામ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨॥

With Blessings from:

Sri. Sri. Sugunendra Theertha Swamiji, Puthige Mutt, Udupi, India

Sri Krishna Vrundavana, NJ, USA

<http://krishnavrunda.org/>